

Euroopa Parlament – tagasihoidlik, kuid järjekindel visionäär



MARION REIGO
Riigikogu Kantslei esindaja
Euroopa Parlamendi juures

Euroopa Parlamendist on saanud Euroopa Nõukogule ja Komisjonile võrdväärne partner ja kaasseadusandja oma tulevikku suunatud ning Euroopa ühtsust rõhutava hoiakuga.

Euroopa Liidu kujunemisloos keskset rolli etendanud Euroopa Parlament on käinud kaasas liidu oluliste muutustega ja olnud sageli ise nende algatajaks ja suunanäitajaks. Siiski tuleb tunnistada, et Euroopa Parlament ei ole keskmise eurooplase jaoks kuigivõrd huvipakkuv ning jääb tihti teiste Euroopa institutsioonide varju. Olgugi et tegemist on maailmas ainulaadse otse valitud riikidevahelise esinduskoguga, tuleb nii mõnelegi meist Euroopa Parlament meelde vaid iga viie aasta tagant, kui eurooplased valimiskastide juurde suunduvad. Miks see nii on? Vastus peitub mitmesugustes detailides, kuid olulist rolli omab siin kindlasti see, kui palju me teame ja tunneme Euroopa Parlamenti. Või kui palju me tunnetame, et tegemist on meie parlamendiga, mis kõikide eurooplaste häälekandjana Euroopa tulevikku kujundab.

Euroopa Parlament kannab Euroopa väärtusi ja identiteeti. Igal parlamendil

on oma lugu rääkida, nii ka Euroopa Parlamendil. Enne kui heidame pilgu ta ajaloolisele kujunemisele, poliitilistele fraktsioonidele ning tuleviku võtmeteemadele, vaatame põgusalt neid erilisi omadusi, mis Euroopa Parlamendi ainulaadseks teevad (Corbett *et al.* 2016, 3):

- ▶ tegemist on maailma kõige kaugemale mineva riikidevahelise demokraatia väljendusega;
- ▶ see on osa unikaalsest ja ajalooliselt pretsedenditust institutsionaalsest süsteemist, Euroopa Liidust, mis oma toimimisel toetub osalt rahvusülesele ja osalt valitsustevahelisele koostööle;
- ▶ juba Euroopa Parlamendi olemasolu ise on vastuoluline, kuna osa poliitikuid mõnedes liikmesriikides olid vastu nii tema asutamisele kui ka hiljem tema arenguambitsioonidele;
- ▶ tegemist on väga kiiresti areneva ja innovaatilise institutsiooniga, eriti kui arvestada tema noort iga – alles 1979. aastal said eurooplased õiguse valida oma esindajaid Euroopa Parlamenti;
- ▶ liikmesriigid on kohustanud Euroopa Parlamenti toimima kolmes asukohas – Strasbourgis, Brüsselis ja Luxembourgis;
- ▶ tegemist on erakordselt mitmekeelse



Prantsuse välisminister Robert Schuman esitas 9. mail 1950 Pariisis deklaratsiooni, mis sai aluseks Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse ja hiljem Euroopa Liidu loomisele.

Foto: Euroopa Parlament

parlamendiga, mille sarnast mujal maailmas pole – igapäevases kasutuses on liidu 24 keelt;

- selle liikmete arv on pidevas muutumises – esimeses otsevalitud parlamendis oli 410 liiget üheksast riigist, enne Brexitit oli 28st riigist liikmeid 751 ning selle järel 705;
- selle liikmed tulevad väga suurest hulgast poliitilistest erakondadest, jaotudes Euroopa Parlamendi tasandil vaid kahe kae sõrmedel loetavasse hulka poliitilistesse fraktsioonidesse;
- erinevalt enamikest liikmesriigi parlamentidest, on Euroopa Parlament valitud viieks aastaks ning teda ei saa erakordsete valimistega laiali saata.

Kindlasti ei ole see lõplik loetelu neist tunnustest, mis Euroopa Parlamendi

**Riikide esindajate
foorumist on saanud
ELi poliitiliste
eesmärkide seadja
ja kaasseadusandja.**

omalaadseks teevad. Üks on selge – tegemist ei ole kergesti klassifitseeritava institutsiooniga. Euroopa Parlament on eriline. Et saada aimu tema arengusuundadest ning püüdlustest Euroopa Liidu võtmeotsuste keskmes, tuleb heita pilk Euroopa Liidu algusaastatesse ning parlamendi edasisse kujunemisse.

EUROOPA PARLAMENDI KUJUNEMISLUGU

Euroopa Parlamendile pandi nurgakivi 1951. aastal, mil asutati Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse Ühisassamblee. Viiekümnnendate aastate kiired muutused andsid hoogu ka ühisassamblee jätkuval arengule. Peale Euroopa Majandusühenduse ja Euroopa Aatomienergiaühenduse loomist tuli 1958. aastal esmakordselt Strasbourgis kokku Euroopa Parlamentaarne Assamblee, mis hõlmas kõiki kolme samal ajal tegutsenud rahvusülest ühendust. See tähendas, et teemadering, milles kaasa rääkida, oli võrreldes algusaastatega juba märkimisväärselt laiem. Järgmise kümnendi algus tõi endaga kaasa märgilise nimemuutuse. 1962. aastal nimetas assamblee end ümber Euroopa Parlamendiks, kinnitades juba varakult ambitsiooni olla Euroopa kodanike häälekandja.

Algusaastatel oli Euroopa Parlamendi roll võrreldes praegusega märgatavalt tagasihoidlikum. Rooma lepingud sätestasid ennekõike Euroopa Parlamendi konsulteeriva funktsiooni. Iga liikmesriigi parlament määras Euroopa Parlamenti esindajad oma liikmete hulgast vastavalt riigis sätestatud menetlusele. Enne 1979. aastat oli Euroopa Parlamendi näol tegemist pigem foorumiga, kellega nõukogu konsulteeris seadusandlike ettepanekute üle harva ning kellele oli antud õigus panna pärast umbusaldushääletust Euroopa Komisjon täies koosseisus tagasi astuma (Corbett et al. 2016, 4).

Selline piiratud võim ei olnud Euroopa Parlamendile piisav ning paljud parlamendiliikmed väljendasid oma meelsust läbi erinevate sõnavõttude ja kirjutiste. Oli

ka neid, kes väitsid, et selline süsteem, kus vaid ministrid saavad seadusandlikke akte vastu võtta, kannatab „demokraatia defitsiidi“ all (*ibid.*). Läbi aastakümnete on parlament endale pädevusi juurde nõudnud ning nüüd saame öelda, et tema tegemisi on saatnud märkimisväärne edu.

Praegune Euroopa Parlament on palju rohkem kui nõuandev koda. Ta on otse valitav ELi organ, millel on nii seadusandlikud, järelevalve- kui ka eelarvealased ülesanded. Areng on toimunud tänu Euroopa Parlamendi liikmete kohati jonnakale järjekindlusele. Nende visioonid on tegudeks saanud tihti koostöimes liikmesriikide sooviga olemasolevaid lepinguid uuendada või uusi vastu võtta (Bux 2020; Corbett *et al.* 2016; LEGI 2019; Euroopa Parlament 2020a; Salm 2019a; Sokolska 2019; Sokolska, Pavy 2020; Tilindyte 2019a):

1970. ja 1975. aastatel allakirjutatud **eelarveküsimusi puudutavad lepingud** tõid kaasa parlamendi eelarvepädevuste laienemise. Euroopa Parlament osaleb alates sellest ajast koos nõukoguga iga-aastases eelarvemenetluses. Algusaastatel olid eelarvet puudutavad protseduurid võrreldes praegu kehtivate reeglitega keerulisemad ning piiratumad, kuid parlamendil oli võimalus eelarvet muuta ning otsustada lõpphääletusel, kas eelarve vastu võtta või tagasi lükata. Lisaks pandi 1975. aastal paika lepitusmenetluse protseduur, et hoida ära potentsiaalset konflikti nõukogu õigusloomealaste ning parlamendi eelarveliste pädevuste vahel.

1979. aastal toimusid esimest korda **Euroopa Parlamendi otsesed ja üldised valimised**, mille eesmärgiks oli suurendada demokraatlikku legitiimsust ning anda hoogu Euroopa küsimuste debattidele. Selle sammuga katkes praktika, kus Euroopa Parlamendi liikmeid määrasid ametisse liikmesriikide parlamendid. Tihti käsitletakse seda kuupäeva ka Euroopa Parlamendi algusdaatumina, kuna otsevalimistega algas parlamendi jaoks täiesti uus arenguetaapp.

1987. aastal jõustunud **Ühtne Euroopa Akt** suurendas Euroopa Parlamendi õigusloomepädevusi, tutvustades kahte olulist menetlust:

- koostöömenetluse kasutuselevõtt tähendas parlamendi jaoks tegelike seadusandlike volituste algust. See täiendas peamiselt siseturgu puudutavates küsimustes traditsioonilist konsultatsioonimenetlust, lisades sellele teise lugemise võimaluse. Nõukogu oli kohustatud võtma teisel lugemisel arvesse Euroopa Parlamendi seisukohta: parlamendil oli õigus nõukogu positsioon kas heaks kiita või see absoluutse hääleteenamusega tagasi lükata või muudatuste tegemist nõuda;
- nõusolekumenetlus kohustas nõukogu küsima parlamendilt nõusolekut enne ühinemis- ja assotsieerimislepingu ratifitseerimist.

1993. aastal kehtima hakanud **Maastrichti leping** pani alguse parlamendi muutumisele tõeliseks kaasseadusandjaks, suurendades Euroopa Parlamendi pädevusi mitmes olulises aspektis:

- piiratud arvul õigusloomevaldkondades (peamiselt siseturg) tutvustati kaasotsustamismenetlust, kus tekstide vastuvõtmiseks oli vajalik nii nõukogu kui ka parlamendi heakskiit (või vähemalt teksti mittetagasilükkamine);
- varem tarvitusele võetud koostöö- ja nõusolekumenetlusi hakati laialdasemalt kasutama. Koostöömenetlus laienes enamikule õigusloomevaldkondadele, kus nõukogu võttis otsuseid vastu kvalifitseeritud hääleteenamusega ning nõusolekumenetlust laiendati suurele osale rahvusvahelistest lepingutest ja teistele valdkondadele;
- parlamendile laienes ka algatusõigus, mis seisnes võimaluses taotleda komisjonilt seadusandliku ettepaneku esitamist;
- parlament sai õiguse hääletada mitmete ametikohtade täitmise üle. Euroopa Komisjoni presidendi



Euroopa Parlamendi president Nicole Fontaine, Prantsuse välisminister Hubert Vedrine ja Euroopa Komisjoni president Romano Prodi allkirjastasid 7. detsembril 2000 Nice'is Euroopa põhiõiguste harta.

Foto: Gerard Julien, Euroopa Liit, Euroopa Parlament

ja Euroopa Rahainstituudi (hiljem Euroopa Keskpanka) presidendi ametisse nimetamisel oli parlamendil esialgu küll konsulteeriv roll, kuid juba tollal peeti seda poliitiliselt siduvaks. Samas tuules sai õiguslikult siduva jõu ka hääletus komisjoni kolleegiumi ametisseastumise üle. Samuti muudeti komisjoni ametiaega viiele aastale, et see kattuks Euroopa Parlamendi ametiajaga. Lisaks sai Euroopa Parlament ülesande valida Euroopa ombudsman ning ka seda hakati edaspidi täide viima viieaastase intervalliga.

1999. aastal jõustunud **Amsterdami leping** tõi järgmised muutused:

- kaasotsustamismenetluse reformimine ja laiendamine enamikule õigusloomevaldkondadele muutis parlamendi nõukoguga võrdseks kaasseadusandjaks. Kaasotsustamismenetlust kohaldatai kõikides valdkondades, kus nõukogu võis otsuseid teha kvalifitseeritud häälteenamusega (sealhulgas transport, keskkond, justiits- ja siseküsimused, tööhõive ja sotsiaalküsimused), välja arvatud põllumajandus ja konkurentsipoliitika;
- parlamendi kontroll komisjoni üle

suurenes – komisjoni presidendi ametissenimetamine sai sõltuvaks parlamendi nõusolekust.

2003. aastal jõustunud **Nice'i leping** laiendas parlamendi kaasotsustamismenetlust mõnele lisavaldkonnale. Samuti sai parlament õiguse viia teisi institutsioone Euroopa Kohtusse.

2009. aastal jõustunud **Lissaboni leping** andis Euroopa Parlamendile suuremad seadusandlikud volitused ning kinnitas parlamendi võrdväärse positsiooni nõukoguga, mis puudutas otsuste langetamist ELi tegevuste ja rahaliste vahendite kulutamise üle.

- Parlamendi jaoks oli üks märkimisväärsemaid Lissaboni lepinguga kaasnevaid muudatusi kaasotsustamismenetluse muutmine ametlikuks seadusandlikuks tavamenetluseks. Seda hakati kohaldama enamikus liidu tegevusvaldkondades (sealhulgas põllumajandus, kalandus, ühine kaubanduspoliitika ja koostöö kolmandate riikidega). Sellest sai ELi õigusaktide vastuvõtmise üldine praktika, mis põhineb liidu kodanikke esindava Euroopa Parlamendi ja liikmesriikide valitsusi esindava nõukogu pariteedi põhimõttel. See tähendab,

et parlament ja nõukogu on kaasseadusandjad, kelle eesmärgiks on kiita komisjoni ettepaneku alusel heaks ühesugune õigusakti tekst. Selline kokkulepe on võimalik saavutada seadusandlikus tavamenetluses ühel kolmest võimalikust lugemisest.

- Koostöömenetlus kaotati.
- Laienesid Euroopa Parlamendi eelarvepädevused – parlament sai õiguse anda koos nõukoguga heakskiit kogu ELi eelarvele.
- Suurenes parlamendi mõjuvõim Euroopa Komisjoni presidendi kandidaadi valikul. Nimelt täpsustati, et parlament valib komisjoni presidendi jätkuvalt Euroopa Ülemkogu ettepanekul, kuid seejuures on oluline, et komisjoni presidendi valimise otsus peab kajastama Euroopa Parlamendi valimiste tulemusi ning seeläbi valijate eelistusi.
- Parlamendile anti õigus esitada ettepanekuid aluslepingute muutmiseks ning õigus rahvusvahelisi lepinguid heaks kiita või mitte.
- Filosoofilisematest muudatustest tasub esile tõsta, et peale lepingu jõustumist koosneb Euroopa Parlament nüüd „liidu kodanike esindajatest“, mitte „riikide rahvaste esindajatest“.

Euroopa Parlamendi ajalugu analüüsid näeme, et ta on praegu midagi sootuks erinevat 1950. aastatel tööd alustanud parlamendist. Järk-järgult endale pädevusi juurde nõudes on riigiesindajatest koosnevast foorumist saanud Euroopa Liidu poliitiliste eesmärkide seadja ning kaasseadusandja. Parlament on nõukoguga võrdne otsustaja enamikus liidu tegevusvaldkondades. Lisaks seadusandlikele volitustele ja eelarvepädevusele on Euroopa Parlamendist saanud ka aina tugevam järelevalveinstants, kes kontrollib ELi institutsioonide, aga ennekõike täidesaatvat võimu omava Euroopa Komisjoni tegevust.

Tavakodanikule paistab parlamendi järelevalvefunktsioon silma ennekõike

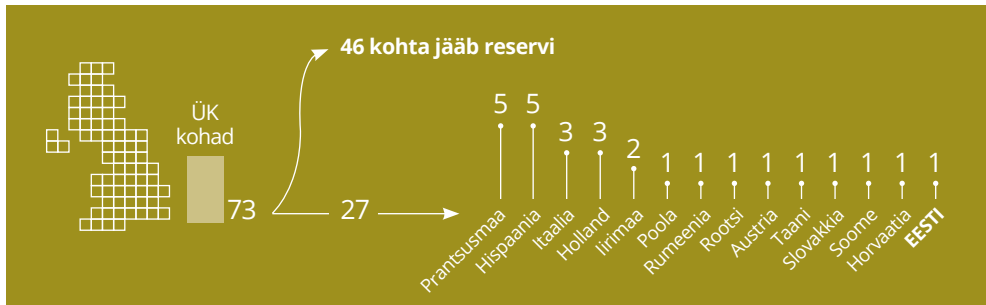
iga viie aasta järel, kui toimub Euroopa Komisjoni presidendi valimine ja volinike kolleegiumi heakskiitmine. Ka sel korral, pärast viimaseid 2019. aastal toimunud Euroopa Parlamendi valimisi, jälgisid kodanikud huviga, kas ja millal parlament komisjonile oma heakskiidu annab. Praegune komisjoni president Ursula von der Leyen sai oma kandidatuurile väga napi toetuse ning sama kordus hiljem kogu komisjoni ametissenimetamisel. Enne komisjoni kolleegiumi heakskiitmist nõudis Euroopa Parlament mitme voliniku väljavahetamist, kes ei suutnud parlamenti oma pädevustes või sobivuses veenda. See oli värskest kinnitatud parlamendikoosseisu jaoks üks esimesi väljakutseid, kus rolli mängisid lisaks volinike pädevustele ka parlamendisisesed poliitilised jõujooned.

EUROOPA PARLAMENT 2019–2024

Nelikümmend aastat peale esimesi otsevalimisi said eurooplased 2019. aasta mais minna üheksandat korda valimiskastide juurde ning öelda, milline poliitik ja seeläbi ka poliitiline suund neid Euroopas kõige paremini esindab. Kui 1979. aastal osalesid parlamendivalimistel 9 liikmesriigi kodanikud ning parlamenti valiti 410 liiget, siis sel korral võtsid valimistest osa 28 liikmesriigi kodanikud ning parlamenti valiti 751 liiget.

Peale valimisi sai paika parlament, mida iseloomustavad järgmised faktid ja numbrid (Sabbati 2019a; Sabbati 2019b; Salm 2019a):

- valimistel osales 51 protsenti Euroopa Liidu 427 miljonist hääleõiguslikust kodanikust. See oli võrreldes 2014. aastal toimunud valimistega 8 protsenti võrra parem tulemus ning ühtlasi ka esimene kord peale 1999. aastat, kui Euroopa Parlamendi valimistel osales üle poole hääleõiguslikest kodanikest;
- peale valimisi asus parlamendis oma kohale 748 liiget. Kolm kohta jäi esialgu täitmata, kuna Hispaania ei



JOONIS 1. Kohtade jaotus Euroopa Parlamendis seoses Ühendkuningriigi 73 liikme lahkumisega: 27 kohta jagati 14 liikmesriigi vahel ja 46 kohta otsustati jätta reservi.

Allikas: EPRS

- lubanud kolmel Kataloonia iseseisvust pooldaval poliitikul valimistel saadud kohale asuda;
- ▶ kõige suuremaks fraktsiooniks jäi EPP 182 liikmega (24,3%), talle järgnesid S&D ning Uuenev Euroopa vastavalt 154 (20,6%) ja 108 (14,4%) liikmega;
- ▶ parlamendis asus tööle 437 uut ja 311 juba varem ametis olnud liiget. Eesti liikmetest olid pooled esimest korda Euroopa Parlamenti valitud;
- ▶ Euroopa Parlamendi liikme keskmine vanus oli 50 aastat. Kõige noorem liige oli 21aastane taanlane ja kõige vanem liige 82aastane itaallane;
- ▶ liikmete hulgas oli jätkuvalt rohkem mehi kui naisi, kuid naiste osakaal on koosseisudes stabiilselt tõusnud – sel korral oli parlamenti valitute hulgas naisi 41 protsenti.

2020. aasta saabumiseks sai teoks Ühendkuningriigi (ÜK) Euroopa Liidust väljaastumine. Kui Euroopa Parlament jaanuari lõpus Ühendkuningriigi väljaastumisleppe üle hääletas, tundsid nii saalisolijad kui ka kõrvaltvaatajad, kui suure muutusega on tegu. 29. jaanuari õhtul kiitis Euroopa Parlament 621 poolthäälega heaks Ühendkuningriigi Euroopa Liidust väljaastumise lepingu. Pärast hääletuse tulemuse väljakuulutamist lauldi pisarsilmil koos briti kolleegidega šoti klassikat „Auld Lang Syne“ ning keerati ajalooraamatutes uus lehekülg.

Ühendkuningriigi 73 parlamendiliikme

lahkumisega muutus nii parlamendikohade jaotus kui ka arv. Alates 1. veebruarist on Euroopa Parlamendis 705 parlamendiliiget. Vabanenud 73 kohast jagati 27 kohta 14 liikmesriigi vahel, nende seas sai ühe koha juurde ka Eesti. Ülejäänud 46 kohta otsustati hoida reservis võimalike laienemiste või muude muudatuste tarbeks tulevikus (joonis 1).

Pärast hääletustulemuse väljakuulutamist lauldi koos briti kolleegidega „Auld Lang Syne“ ja keerati ajalooraamatutes uus lehekülg.

Need muudatused tõid kaasa parlamendisestise jõujoonte ümberpaigutamise. Ühest küljest said osa liikmesriike juurde esindajaid, kes oleksid nende jaoks olulistel teemadel Euroopa Parlamendis eestkõnelejad. Teisest küljest, ning parlamendi dünaamikast arvesse võttes kohati jõulisemagi muudatusena, võib näha poliitiliste fraktsioonide suurenemist-kahanemist. See on oluline, sest just fraktsioonide töös osaledes pannakse paika

tähtsamad teemad ning suunad. Seda silmas pidades vaatlemegi alljärgnevalt, mida tähendavad fraktsioonid Euroopa Parlamendi dünaamikas – millistest fraktsioonidest tänapäeval räägime, milline on olnud nende ajalooline kujunemine ning millised on nende poliitilised põhisuunad.

EUROOPA PARLAMENDI POLIITILISED FRAKTSIOONID

Poliitilistel fraktsioonidel on Euroopa Parlamendi töös väga tähtis roll. Kuigi ka üksik parlamendiliige omab mõjuvõimu ja õigusi, on siiski enamik liikmeid end maailmavaateliselt sobiva fraktsiooniga sidunud. Selline samm võimaldab kergemini parlamendi võimuredelitel liikuda ning anda oma häälele suurem kaal.

Euroopa Parlamendi kodukord sätestab, et parlamendiliige on oma mandaadis vaba ja sõltumatu ning talle antud korraldused ja juhised ei ole siduvad (artikkel 2). See tähendab, et liikmed annavad oma hääle isiklikest ja individuaalsetest eelistustest lähtudes ning on vabad oma töö organiseerimisel. Paljud parlamendiliikmed otsustavad anda oma hääle fraktsiooni kasutusse. Näiteks, esimeses otsevalitavas parlamendikoosseisus oli vaid 10 ning praeguses parlamendikoosseisus 29 fraktsioonitut liiget (Salm 2019b; Sabbati 2020). Kõik teised leidsid end maailmavaateliselt sobiva fraktsiooni ridadest.

Oluline on Euroopa Parlamendi fraktsioone mitte segamini ajada Euroopa tasandi erakondadega. Tegemist on erinevate poliitiliste mängijatega, kus esimesed töötavad parlamendi sees ning viimased on laiemaa haardega üleeuroopalised liikmesriikide tasandi erakondi ja/või üksikisikuid kaasavad organisatsioonid (Euroopa Parlament 2020b). Tihti on neil kattuvad liikmed, kuid mitte alati.

Nagu eelnevalt välja toodud, on võimalik fraktsiooniga ühinedes saada osa mitmesugustest fraktsioonidele laienevatest hüvedes (Corbett *et al.* 2016, 85–131; Tilindyte 2019b):

- fraktsioonide kaudu kogutakse

häälteenamus, mis suunab parlamendi seadusandlikke, eelarvelisi ja muid otsustusprotsesse;

- fraktsioonid on olulised parlamendi agenda kujundamisel, raportöörade valikul ning täiskogus ettenähtud kõnelemisaja jaotamisel;

Euroopa Parlamendi kodukord sätestab, et parlamendiliige on oma mandaadis vaba ja sõltumatu.

- fraktsioonidel on keskne roll parlamendi presidendi, asepresidentide, komisjonide esimeeste valimisel ning organisatsiooni suunamisel;
- fraktsioonid omavad mõju parlamendi tippametnike kohtade täitmisel;
- fraktsioonidel on võrreldes fraktsioonitute liikmetega rohkem vabadusi oma töötajate värbamisel ja sekretariaadi kujundamisel.

Fraktsiooniga liitumisel tuleb liikmetel ühest küljest aktsepteerida, et selle samuga nõustuvad nad enamikes küsimustes hääletama vastavalt fraktsiooni seisukohale. Teisest küljest saavad nad aga osaleda fraktsiooni seisukohade kujundamises, mis moodustuvad ennekõike fraktsioonisiseste arutelude käigus. See on ka üks kõige otsesemaid viise, kuidas liige saab mõjutada Euroopa Parlamendi positsioone ja seeläbi Euroopa Liidu poliitika kujundamist. Kuna liikmed on oma mandaadis vabad, siis saavad nad jääda ka oma fraktsiooniga eriarvamusele ning hääletada fraktsiooniliinile vastupidiselt. Seda fraktsioon loomulikult märkab ning võtab kasutusele teatud distsipliinihoovad, kuid need on võrreldes rahvusparlamentidega vähem ranged (Corbett *et al.* 2016, 66).

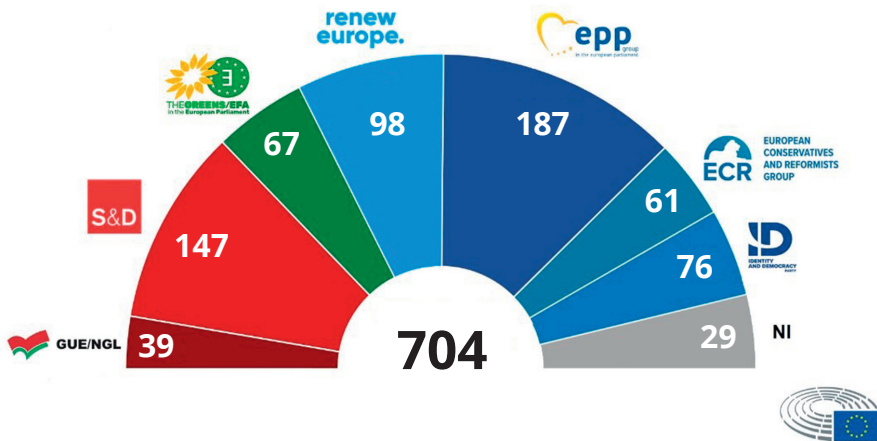
Euroopa Parlamendi fraktsioonid on (pärast Brexitit) järgmised (joonis 2):

- Paremtsentriline **Euroopa Rahvapartei fraktsioon** (EPP) on parlamendi kõige suurem fraktsioon, omades 187 kohta (26,6%). Oma prioriteetidest on nad rõhutanud õiglasema Euroopa ühiskonna loomist, võitlust kliimamuutustega, ELi kaitsevõime tugevdamist ja välispiiride kaitset, vaba ja õiglast kaubandust, innovatsiooni, uute töökohtade loomist ning digitaalmajanduse arendamist (The EPP Group 2020). Eestist kuulub EPP ridadesse Riho Terras.
- Vasaktsentriline **Sotsiaaldemokraatide ja demokraatide fraktsioon** (S&D) on teine poliitiline jõud, kellel on 147 kohta (20,9%). Nende tähelepanu keskmes on sotsiaalküsimused, sealhulgas tõstavad nad esile Euroopa rohelepet, uue ja jätkusuutliku Euroopa majandusmudeli loomist, õiglast üleminekut soodustavat pikaajalist ELi eelarvet, põhiõiguste kaitsmist ja võrdõiguslikkust, solidaarsust rände- ja asüülipoliitikas, tugevat kodanikuühiskonda ja partnerlust Aafrikaga (The S&D Group 2020). Eestist on S&D liikmed Marina Kaljurand ja Sven Mikser.
- Liberaal-tsentriline **Uueneva Euroopa fraktsioon** (Renew Europe, endine ALDE) on parlamendis 98kohaline (13,9%). Prioriteetidena on nad rõhutanud Pariisi kliimaleppes toodud eesmärkide täideviimist, õigusriigi ja demokraatlike printsiipide kaitset ning Euroopa siseturu tugevdamist (Renew Europe 2020). Eestist on Uueneva Euroopa liikmed Yana Toom, Andrus Ansip ja Urmas Paet.
- Parempoolne **Identiteedi ja Demokraatia fraktsioon** (ID) on Rahvaste ja Vabaduste Euroopa (ENF) fraktsiooni mantlipärija ning sellel on 76 liiget (10,8%). Fraktsiooni sõnul on nende tähelepanu keskmes töökohtade loomine ja majanduskasv,

julgeoleku suurendamine ja võitlus ebaseadusliku sisserändega ning ELi bürokraatia vähendamine (Euroopa Parlament 2019a). Eestist kuulub ID ridadesse Jaak Madison.

- Vasakpoolne **Roheliste / Euroopa Vabaliidu fraktsioon** (Greens/EFA) on parlamendis esindatud 67 liikmega (9,5%). Fraktsioon on põhifookusena nimetanud nii keskkonda kui ka sotsiaalset õiglust – nad tahavad võidelda kliimamuutustega rohelise energia revolutsiooni abil ning tagada kõigile inimõigused ja võrdsed võimalused (Euroopa Parlament 2019b).
- Paremtsentriline **Euroopa Konservatiivide ja Reformistide fraktsioon** (ECR) omab parlamendis 61 kohta (8,7%). Fraktsiooni eesmärk on edendada õiglast ja vaba kaubandust, toetada majanduse elavdamist, majanduskasvu ja konkurentsivõimet, reformida ELi rändesüsteemi ning muuta Euroopa detsentraliseeritumaks ja vähem bürokraatlikuks (Euroopa Parlament 2019c).
- Vasakpoolsete vaadetega **Euroopa Ühendatud Vasakpoolsete / Põhjamaade Roheliste Vasakpoolsete liitfraktsioon** (GUE/NGL) on parlamendis esindatud 39 liikmega (5,5%). Fraktsioon on nimetanud oma prioriteetidena kliima- ja maksualast õiglust ning töötajate õiguste ja inimõiguste jõustamist (Euroopa Parlament 2019d).

Esimesed 1953. aastal loodud fraktsioonid esindasid sotsialiste, kristlikke demokraate ning liberaale. Nende järeltulijad on ka tänases parlamendis esindatud ja üllatuslikult või mitte, küllalt samadel positsioonidel. Kuigi vahepeal tekkis juurde uusi fraktsioone, jätkasid need kolm võimaladvikus ka peale 1979. aasta otsevalimisi. Sotsialistid ja kristlikud demokraadid jäid kaheks kõige suuremaks fraktsiooniks ning liberaalid kindlustasid järjekindlalt oma edu suuruselt kolmanda



JOONIS 2. Euroopa Parlamendi kohtade jaotus fraktsioonide kaupa pärast Brexitit.

Märkus: Kokku on Euroopa Parlamendis pärast Brexitit 705 kohta, üks Hispaania rahvasaadikule eraldatud koht on seni täitmata. NI tähistab fraktsioonilise kuuluvuseta parlamendiliikmeid.

Allikas: EPRS

fraktsioonina. Üldistades võib öelda, et alati on olnud väiksemaid fraktsioone nii paremal kui ka vasakul pool peavoolu fraktsioonide spektrit. Sotsialistidest vasakule on jäänud kommunistide fraktsioon (tänapäeva GUE) ja paremale rohelised; liberaalid on paigutunud sotsialistide ja kristlike demokraatide vahele; ning kristlikest demokraatidest (tänapäeva EPP) on jäänud paremale tihti kaks fraktsiooni – üks mõõdukalt ja teine radikaalsemalt euroskeptiline (Corbett *et al.* 2016, 87–88).

Tänapäeval tundub iseenesestmõistetav, et Euroopa Parlamendi liikmed on paigutatud parlamendis vastavalt nende poliitilisele ideoloogiale, kuid kunagi tuli ka see teerada sisse käia. Euroopa Parlamendi eelkäija Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse Ühisassamblee oli esimene rahvusvaheline assamblee, kelle liikmed istusid koos vastavalt nende poliitilistele vaadetele, mitte rahvusele (Corbett *et al.* 2016, 87). Selline süsteem on tuttav meile ka praeguseid Euroopa Parlamendi täiskogu istungeid jälgides.

Vastavalt Euroopa Parlamendi kodukorrale saab fraktsiooni moodustada, kui selles on vähemalt 23 parlamendiliiget ning nad on valitud vähemalt veerandist liikmesriikidest (artikkel 33). Euroopa

Parlamendi puhul on huvitav, et kuigi fraktsioonide moodustamise reegel on võrdlemisi paindlik, on fraktsioonide arvu alati olnud võimalik kahe käe näppudel kokku lugeda. Alates esimestest otsevalimistest 1979. aastal on fraktsioonide arv püsinud seitsme ja kümne vahel (Salm 2019b). Praeguses Euroopa Parlamendi koosseisus on enamik liikmesriikide ligi 230 erakonnast seitsmes poliitilises fraktsioonis esindatud (Tilindyte 2019b).

Põhjuseid, miks fraktsioone Euroopa Parlamendis väga suurel hulgal ei moodustata, võib leida mitmeid. Ühest küljest võib Euroopa Parlamendi fraktsioonide jaotuses näha liikmesriikidelt pärineva poliitilise skaala vastupeegeldust. Teisest küljest, ka Euroopa Parlamendi dünaamikale mõeldes killustaks fraktsioonide paljusid parlamenti ning ei soosiks tema tööd. Kuna parlament toimib oma otsustusprotsessides enamushälle loogikal, moodustavad fraktsioonid omavahel vastavalt teemadele koalitsioone ja opositsioone. Kuigi suuremad fraktsioonid kaasavad kompromissi huvides ka väiksemaid ning arvestavad nende nõudmistega, on siiski parlamendi seisukohtade lõplikus kujundamises domineerivad suuremate huvid. Häältestulemuste võrdlused on näidanud,

et fraktsioonid otsivad oma seisukohtadele toetust ennekõike kas endast vahetult paremal või vasakul pool poliitilist spektrit. Näiteks, väga pikalt olid EPP ja S&D need kaks suurt jõudu, kes kumbki üle oma õla vasakule ja paremale vaadates toetust otsisid, et siis lõpuks ka omavahel kompromissi üle läbi rääkida. EPP otsis toetust paremsentrist kaasates tihti ka ALDE fraktsiooni. S&D vaatas sageli jälle endast vasakule GUE ja paremale jäävate Roheliste poole (Corbett *et al.* 2016, 87–88, 143).

Euroopa Parlament on pigem visionäär ja paljudes oma nõudmistes suurejoonelisem ning julgem kui teised ELi institutsioonid.

Selleks, et kindlustada oma valijate visioon Euroopa tulevikust, argumenteerivad fraktsioonide liikmed päevast päeva Euroopa Parlamendi koosolekusaalides, koridorides ja kohvikutes. Kirglikud debadid ei ole Euroopa Parlamendis midagi uut, sest kaalul on palju. Ka teemasid, mille üle südant valutada, on rohkelt. Alljärgnevalt vaatlemegi, millised on need suured teemad, millega saavad Euroopa Parlamendi fraktsioonide liikmed lähitulevikus oma veenmiskunsti praktiseerida.

EUROOPA PARLAMENDI ARUTELUD TÄNA JA HOMME

Rahvusülese poliitikakujundajana on Euroopa Parlamendi aruteluteemade palett mitmekesine. Vastavalt ajastule ning vajadustele on osa debatte praeguses parlamendis uued, kuid on ka

neid teemasid, mis ajast aega edasi on kandunud. Juba algusaegadel arutleti parlamendis näiteks majanduse, siseturu, energeetika, Euroopa ühtsuse ja integratsiooni üle (Salm 2019c). Ka inimõigused on läbivalt olnud parlamendiliikmete sõnavõttudes esindatud. Kuigi juba alates 1970. aastatest tõstatati inimõiguste küsimusi teatava regulaarsusega, kujunes inimõiguste kaitsmine uue otse valitud parlamendi prioriteediks alles pärast 1979. aastat (Vainiomäki, Deschamps 2018). Võib eeldada, et inimõigustega seotu on parlamendi teravdatud tähelepanu all ka lähi- ja kaugemas tulevikus.

Võttes luubi alla aga konkreetseid teemad, millega parlament lähitulevikus rohkem kokku puutub, tuleb esmalt heita pilk ELi igapäevasele toimimisele. Nimelt saavad prioriteetsed teemad liidu tasandi aruteludeks tänu ELi institutsioonide ja liikmesriikide omavahelisele koostööle. Euroopa Parlament kui kodanike häälekandja ja poliitiline foorum on teemadepüstitusel ja rõhuasetustel olnud alati pigem visionäär. Ta on võrreldes teiste ELi institutsioonidega paljudes oma nõudmistes suurejoonelisem ning julgem. Seda on näha olnud näiteks kliima- ja keskkonna ning ELi pikaajalise eelarve arutelude puhul.

Euroopa valimistele järgnev uus tsükkel toob alati kaasa ka tulevikuplaanide uuendamise. Nii ka sel korral. Esimese teekaardi (Liit, mis seab kõrgemad sihid 2019; Leyen 2019) sai parlament kinnitada 2019. aasta juulis, mil komisjoni presidendi kandidaat Ursula von der Leyen esitas parlamendile oma nägemuse Euroopa prioriteetidest. Sama aasta lõpus kaitsesid neid suundi juba konkreetsetele valdkondadele keskendudes komisjoni volinike kandidaadid. Mõlemal puhul tuli arvestada parlamendi soovidega, vastasel juhul oleks tulnud riskida parlamendi heakskiidust ilmajäämisega. Nagu varem välja toodud, näitaski parlament oma rahulolematust kolme kandidaadi visioonide ja sobivuse suhtes, lükates nende kandidatuuri tagasi.



Euroopa Ülemkogu erakorraline plenaaristung 23. aprillil 2020.

Foto: Daina Le Lardic, Euroopa Liit, Euroopa Parlament

Alles peale uute kandidaatide ärakuulamist kinnitas parlament komisjoni koosseisu ning seeläbi ka tulevikusuunad.

Käesoleva aasta jaanuaris esitles komisjon eelnevalt paika pandud prioriteetidest lähtuvat tööprogrammi pealkirjaga „Liit, mis seab kõrgemad sihid“ (Euroopa komisjon COM(2020) 37). Selles konkreetseid algatusi nimetavas programmdokumendis jooksevad põhijoontena läbi kuus Euroopa üldeesmärki, mida juba hetkel on täitma asutud, kuid mille saavutamisele keskendutakse ka järgnevatel aastatel. Need suured teemaplokid ja nendest hargnevad laiendused on kindlasti ka selles parlamendikoosseisus päevakorral, kes nõukoguga võrdse seadusandjana neid menetleb. Vastavalt teemadele saavad fraktsioonidest nii nende eest- kui ka vastaskõnelejad. Eelmainitud kuus üldeesmärki on järgmised (*ibid.*):

- **Euroopa roheline kokkulepe** (sealhulgas Euroopa kliimaseadus, toiduainete tarneahela ümberstruktureerimine, ringmajanduse edendamine, bioloogiline mitmekesisus);
- **digitaalajastule vastav Euroopa** (sealhulgas tehisintellekti arengud, andmemajandus, digiteenuste ühtne turg);
- **inimeste hüvanguks toimiv majandus** (sealhulgas Euroopa sotsiaaloiguste samm, ELi töötajate miinimumpalk, Euroopa töötuskindlustus, äriühingute maksustamine);
- **Euroopa maailmapositsiooni tugevdamine** (sealhulgas EL-ÜK tulevikusuhe, partnerlus Lääne-Balkani ja Aafrikaga);
- **euroopaliku eluviisi edendamine** (sealhulgas Euroopa ravimistrateegia, laste õigused, ELi julgeolekustrateegia, uus rände- ja varjupaigapakkt);



Sanitaarmedetmed COVID-19 tõrjeks Euroopa Parlamendi istungitesaalis, mai 2020.

Foto: Daina Le Lardic, Euroopa Liit, Euroopa Parlament

- **uus hoog Euroopa demokraatialle** (sealhulgas Euroopa tuleviku konverents, õigusriigi küsimused, sooline jm võrdõiguslikkus).

Euroopa demokraatialle uut hoogu andev teemadeplokk eristub teistest, kuna loob raamistiku Euroopa tuleviku aruteludeks. Euroopa tuleviku konverentsi idee taga on soov Euroopat ühendada, tuua kodanikke Euroopale lähemale ning panna neid paremini liidu väärtust nägema. Selles üleeuroopalises alt üles suunatud ettevõtmises nähakse avalikku foorumit, mis loob uue võimaluse avatud, kaasavaks, läbipaistvaks ja struktureeritud aruteluks Euroopa kodanikega prioriteetide ja probleemide üle (Euroopa Komisjon COM(2020) 27).

Komisjoni poolt ametliku suunana õhku visatud, vajab see idee veel sisustamist ning raamide paigapanemist. Euroopa tuleviku konverentsi kujundamise nüansse on arutanud nii liikmesriigid kui ka liidu institutsioonid. Nende hulgas on oma positsiooniga välja tulnud ka Euroopa Parlament. Parlament paneb arutusele lahtise teemaderingi, rõhutades Euroopa väärtusi, keskkonna väljakutseid ja kliimakriisi, sotsiaalset õiglust ja võrdsust, majandus- ja tööhõiveküsimusi, digiüleminekut, julgeolekut ja ELi rolli

maailmas (Euroopa Parlamendi resolutsioon 2019/2990(RSP), punkt 7).

Lisaks rõhutab parlament, et valmistuda tuleks aegsasti ka 2024. aasta Euroopa valimisteks ning seetõttu pöörata tähelepanu institutsionaalsetest küsimustest ka varem arutelupinda leidnud esikandidaatide süsteemile ja riigiülestele nimekirjadele (Euroopa Parlamendi resolutsioon 2019/2990(RSP), punkt 8). Esikandidaatide idee taga peitub soov siduda omavahel Euroopa valimised ning täidesaatev võim. Selle kohaselt peaks Euroopa valimised võitnud üleeuroopalise erakonna esikandidaadist saama Euroopa Komisjoni president (Tilindyte 2019c). Hetkel aluslepingud küll näevad ette võimaluse seda süsteemi kasutada, kuid ei kohusta selleks. Seda on näitlikustanud 2014. ja 2019. aasta Euroopa valimised, kus esimese puhul sai komisjoni presidendiks EPP erakonna esikandidaat Jean-Claude Juncker, kuid järgmiste valimiste tuules seda süsteemi poliitilise üksmeele puudumise tõttu ei kasutatud. Riikideülest nimekirjade teema kerkis taas päevakorda Brexitist tuleneva 73 parlamendikoha vabanemisega. Selle sammuga tahetakse anda Euroopa valimistel osalejatele võimalus valida osa kandidaate euroopaülest nimekirjade seast (Verger 2018). Nii esikandidaadi kui ka riikideülest nimekirjade teemalisi debatte on tihti koos peetud, kuna antud küsimused täiendavad teineteist. Näiteks on komisjoni eelnev president Jean-Claude Juncker välja toonud, et tema jaoks oleks esikandidaatide protsess usutavam, kui meil oleksid ka tõelised riikideülesed nimekirjad (Juncker 2018).

Alati tuleb parlamendis arutusele ka uusi teemasid vastavalt Euroopas ja maailmas toimuvale. Viimane hea näide on koroonaviirusega seotu. Kuigi Euroopa Parlament jätkas tööd ka kõige tugevamate karantiinimeetmete korral, kolisid paljud arutelud virtuaalruumi. Täiskogu istungid keskendusid kriisi ajal ülekaalukalt koroonaviiruse tagajärgedega

tegelevate seaduseelnõude arutamisele ja vastuvõtmisele.

Kriisist ei jää puutumata ka järgmine pikaajaline eelarveraamistik 2021–2027, mis on ELi poliitiliste suundade täideviimise garant. Osapoolte vastuseisu tõttu takerdunud läbirääkimised saavad justkui uue hingamise. Otsustamisel tuleb nüüd arvestada ka kriisijärgse Euroopa vajadustega. Kuigi raskel ajal rõhutatakse rohkem ELi solidaarsust, võib ennustada, et jätkuvad keerulised kõnelused, kus Euroopa Parlamendil on kõrgendatud huvi.

Kriisiaegne korraldus lükkas hetkeks tagaplaanile paljud varem oluliseks tunnistatud teemad, näiteks ELi rohepöördega seonduva. Selline kriisi esikohale seadev tendents toimus üle Euroopa – nii liikmesriikide kui ka ELi institutsioonide töökorralduses. Iga kriis saab aga ükskord läbi ning vaadata tuleb tulevikku. Seda arvesse võttes saab Euroopa Parlamendi roll muuhulgas olema ka partneritele oluliste Euroopa koostöö eesmärkide meeldetuletamine ning osalemine kriisijärgse ühtsena, innovaatilisema ja

konkurentsivõimelisema Euroopa Liidu kujundamises.

KOKKUVÕTTEKS

Euroopa Parlament on alates oma esimestest sammudest kuni tänaseni teinud läbi suure arengu. Iga parlamendikoosseis on andnud oma panuse ning hoidnud olulisi teemasid kõrgendatud tähelepanu all. Kirglikud arutelud ei vali kohta – sütitavaid debatte peetakse fraktsioonide koosolekutel, täiskogu istungitel, koridorides, kohvikutes jne. Aja jooksul on parlamendist saanud nõukogule ja komisjonile võrdväärne partner, kes on tuntud oma tulevikku suunatud ning Euroopa ühtsust rõhutava hoiaku poolest. Vahel küll teiste institutsioonide varju jäädes, kuid lennukate ideedega tähelepanu köites, jätkab parlament oma valijate huvide kaitsmist. Seda kõike lootuses, et eurooplastele tuleks Euroopa Parlament järjest enam meelde ka valimistevahelisel ajal ning et me tunnetaksime – tegemist on meie, kõikide eurooplaste parlamendiga.

KASUTATUD ALLIKAD

- BUX, U. (2020). Euroopa Parlamendi ajalooline taust. Euroopa Parlamendi teabelehed Euroopa Liidu kohta. – <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/et/sheet/11/the-european-parliament-historical-background>
- CORBETT R., JACOBS, F., NEVILLE, D. (2016). The European Parliament. 9th ed. London: John Harper Publishing.
- EPRS. Euroopa Parlamendi uuringuteenistus. – <https://bit.ly/2xvBExN>
- Euroopa Komisjoni teatis. COM(2020) 27. 22. jaanuari 2020. aasta Euroopa Komisjoni teatis. Euroopa tuleviku teemalise konverentsi kujundamine. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0027&from=ne>
- Euroopa Komisjoni teatis COM(2020) 37. Komisjoni tööprogramm 2020. 29. jaanuari 2020. aasta Euroopa Komisjoni teatis. – https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:7ae642ea-4340-11ea-b81b-01aa75ed71a1.0020.02/DOC_1&format=PDF
- Euroopa Parlamendi resolutsioon 2019/2990(RSP). 15. jaanuari 2020. aasta Euroopa Parlamendi resolutsioon. Euroopa Parlamendi seisukoht Euroopa tuleviku konverentsi kohta. – https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0010_ET.html
- Euroopa Parlament. (2019a). EP fraktsioonide prioriteetid: Identiteet ja Demokraatia. – <https://www.europarl.europa.eu/news/et/headlines/eu-affairs/20190712STO56963/ep-fraktsioonide-prioriteetid-identiteet-ja-demokraatia>
- Euroopa Parlament. (2019b). EP fraktsioonide prioriteetid: Verts-ALE. – <https://www.europarl.europa.eu/news/et/headlines/eu-affairs/20190712STO56960/ep-fraktsioonide-prioriteetid-verts-ale>
- Euroopa Parlament. (2019c). EP fraktsioonide prioriteetid: ECR. – <https://www.europarl.europa.eu/news/et/headlines/eu-affairs/20190712STO56964/ep-fraktsioonide-prioriteetid-ecr>
- Euroopa Parlament. (2019d). EP fraktsioonide prioriteetid: GUE-NGL. – <https://www.europarl.europa.eu/news/et/headlines/eu-affairs/20190712STO56966/ep-fraktsioonide-prioriteetid-gue-ngl>
- Euroopa Parlament. (2020a). EP olulisem roll Euroopa kujundamisel pärast Lissaboni lepingu jõustumist. – <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/et/powers-and-procedures/the-lisbon-treaty>

- Euroopa Parlament. (2020b). Euroopa tasandi erakonnad ja poliitilised sihtasutused. – <https://www.europarl.europa.eu/news/et/faq/3/euroopa-tasandi-erakonnad-ja-poliitilised-sihtasutused>
- [Junker, J.-C.] (2018). Euroopa Liidu olukord 2018. aastal. Euroopa suveräänsuse aeg. Jean-Claude Junckeri kõne 12. septembri 2018. aastal (kõne ametlik versioon). – https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-speech_et_0.pdf
- LEGI. (2019). Euroopa Parlamendi õigusküsimuste üksus (LEGI). Seadusandliku tavamenetluse käsiraamat. Euroopa Parlament. – <http://www.epgencms.europarl.europa.eu/cmsdata/upload/d1838f8b-01f7-4ed1-84ff-ee3a80824c0/hand-book-olp-et.pdf>
- Leyen, U., von der. (2019). Liit, mis seab kõrgemad sihid. Minu tegevuskava Euroopa jaoks. Poliitilised suunised järgmiseks Euroopa Komisjonile (2019–2024). Euroopa Liidu Väljaannete talitus. – https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_et.pdf
- Liit, mis seab kõrgemad sihid. (2019). Euroopa Komisjoni presidendi kandidaadi Ursula von der Leyeni tegevuskava Euroopa jaoks „Liit, mis seab kõrgemad sihid“, 16. juuli. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus. – https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_et.pdf
- Renew Europe. (2020). About us. Let's Renew Europe together. – <https://reneweuropengroup.eu/en/about-us/>
- SABBATI, G. (2019a). European Parliament: Facts and Figures. Brussels: European Parliamentary Research Service. – [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/640146/EPRS_BRI\(2019\)640146_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/640146/EPRS_BRI(2019)640146_EN.pdf)
- SABBATI, G. (2019b). Members of the European Parliament, 2019–2024. Brussels: European Parliamentary Research Service. – [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637976/EPRS_ATA\(2019\)637976_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637976/EPRS_ATA(2019)637976_EN.pdf)
- SABBATI, G. (2020). Size of Political Groups in the EP. Brussels: European Parliamentary Research Service. – [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646184/EPRS_ATA\(2020\)646184_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646184/EPRS_ATA(2020)646184_EN.pdf)
- SALM, C. (2019a). European Elections: A Historical Perspective. Brussels: European Parliamentary Research Service.
- SALM, C. (2019b). Political Groups in the European Parliament since 1979. Brussels: European Parliamentary Research Service.
- SALM, C. (2019c). The Establishment and Initial Work of the European Parliamentary Assembly after the Rome Treaties. Brussels: European Parliamentary Research Service.
- SOKOLSKA, I. (2019). Maastrichti ja Amsterdami leping. Euroopa Parlamendi teabelehed Euroopa Liidu kohta. – <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/et/sheet/3/maastrichti-ja-amsterdami-leping>
- SOKOLSKA, I., PAVY, E. (2020). Lissaboni leping. Euroopa Parlamendi teabelehed Euroopa Liidu kohta – <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/et/sheet/5/lissaboni-leping>
- The EPP Group. (2020). What We Stand for. Our Priorities – <https://www.eppgroup.eu/what-we-stand-for/our-priorities>
- The S&D Group. (2020). What We Stand for. Our Priorities – <https://www.socialistsanddemocrats.eu/what-we-stand-for/our-priorities>
- TILINDYTE, L. (2019a). The Powers of the European Parliament. Brussels: European Parliamentary Research Service.
- TILINDYTE, L. (2019b). Rules on Political Groups in the EP. Brussels: European Parliamentary Research Service.
- TILINDYTE, L. (2019c). Election of the President of the European Commission. Understanding the Spitzenkandidaten Process. Brussels: European Parliamentary Research Service.
- VAINIOMÄKI, P., DESCHAMPS, É. (2018). 30 Years of the Sakharov Prize. The European Parliament Upholding Freedom of Thought. Brussels: European Parliamentary Research Service.
- VERGER, C. (2018). Transnational Lists: A Political Opportunity for Europe with Obstacles to Overcome. Paris: Notre Europe. Institut Jaques Delors.